

Igor Ivašković

Ekonomski fakultet Sveučilišta u Ljubljani

Kardeljeva ploščad 17, SI-1000, Ljubljana

igor.ivaskovic@ef.uni-lj.si

IDENTITETSKE ODREDNICE KAJKAVSKOGA U OKVIRU HRVATSKO-SLOVENSKIH JEZIČNIH ODNOSA

U radu se razmatraju motivi i implikacije registracije kajkavskoga narječja kao zasebnog povijesnog književnog jezika od strane SIL International. Autor najprije razmatra promjene u klasifikaciji u povijesnom kontekstu hrvatsko-slovenskih jezičnih odnosa, potom problematizira kriterije za razlikovanje jezika i narječja te analizira posljedice pokušaja emancipacije kajkavskog od hrvatskog jezika kroz identitetsku prizmu. Pritom argumentira da je jezik uvijek plod društva, a budući da apolitičkog društva nema, što još naglašenije vrijedi za državne i međunarodne institucije, politički su motivi imanentni svim institucionalnim jezičnim projektima, uključujući i registraciji kajkavskog kao zasebnog povijesnog jezika od strane SIL International. Autor zaključuje kako je nesporna sličnost kajkavskog narječja i pojedinih narječja slovenskog jezika, no tvrdnje o tome da je kajkavski sličniji slovenskom nego hrvatskom jeziku moguće je eventualno iščitavati u kontekstu usporedbe slovenskog i hrvatskog standardnog jezika, a nikako cjelokupnog hrvatskog jezika, jer, kako je argumentirano u ovom radu, kajkavski je dio hrvatskog jezika što u velikoj većini potvrđuju kako sadašnje identitetske odrednice kajkavaca tako i činjenica da su kajkavci stoljećima bili i ostali nositelji hrvatske nacionalne misli.

Uvod

Institucija SIL International¹ 1. je prosinca 2015. na (drugu) inicijativu idejnog vođe projekta Kajkavska renesansa, Maria Jembriha, kajkavski registrirala kao povijesni književni jezik koji je postojao do 19. stoljeća. Pritom mu je dodijelila ISO oznaku *kjv* i istovremeno ga isključila iz klasifikacije u koju smješta hrvatski jezik. Takav čin, čini se, ima u prvom redu utjecati na odnos kajkavskog s hrvatskim, dok po drugoj strani, budu li rezultati projekta općeprihvaćeni, otvara se i prostor za redefiniranje odnosa između kajkavskog i slovenskog jezika, a time i redefiniranje hrvatsko-slovenskih jezičnih odnosa.

Neupitno je kako upravo jezik čini važnu odrednicu narodnog i nacionalnog identiteta, stoga su upravo identitetske pojave i promjene unutar jednog jezika izuzetno važne za razumijevanje trendova kulturnog i političkog razvoja cijelog društva. U skladu s tim razumljivo je da na jezik ne utječu samo apolitični jezični čimbenici. Upravo suprotno, budući da je jezik uvijek plod društva, a apolitičkog društva nema, što još naglašenije vrijedi za državne i međunarodne institucije koje su uvijek plod politika određenih interesnih grupa, politički su motivi imanentni svim institucionalnim jezičnim projektima. U tom se svjetlu priznavanje hrvatskih govora i narječja kao zasebnih jezika, koji će izgubiti pridjev 'hrvatski', čini kao vanjski institucionalni pritisak na rastakanje hrvatske jezične kohezije. U tom je pogledu ono što se danas događa s kajkavskim, a nakon toga i čakavskim, indikativno ne samo za razumijevanje hrvatsko-slovenskih i širih južnoslavenskih odnosa, već je neusklađenost službenog statusa kajkavskog unutar institucija Republike Hrvatske i međunarodnih organizacija poput SIL International indikator puno važnijeg političkog spora u središtu kojeg je primarno unutarhrvatsko identitetsko pitanje.

S obzirom na navedeno, registracija kajkavskog kao zasebnog povijesnog književnog jezika budi potrebu za ponovnom jezikoslovnom raspravom kako na teoretskoj tako i na praktičnoj razini. S teoretskog su gledišta ponovo otvorene dileme glede:

- a) definicije razlike između jezika i narječja i
- b) metoda ocjenjivanja sličnosti/različitosti dvaju jezika/narječja.

¹ SIL (Summer Institute of Linguistic) International je međunarodna nevladina organizacija koja je osnovana 1934. te se bavi jezikoslovljem s ciljem istraživanja, dokumentiranja i očuvanja jezika kojima prijeti izumiranje sa svrhom očuvanja jezične raznolikosti (SIL International 2023).

S praktičnog je pak vidika od ključne važnosti ishod unutar-hrvatskog i unutar-južnoslavenskog identitetskog jezičnog rata. Ovaj rad ima stoga ambiciju postaviti nastojanja voditelja projekta Kajkavska renesansa u povijesni kontekst hrvatsko-slovenskih jezičnih odnosa, osvijetliti različita polazišta u dilemi 'jezik ili narječje' u kontekstu kajkavskoga narječja/ jezika, ocijeniti identitetsko činjenično stanje te na kraju raspravljati o motivima predmetne jezične inicijative.

Funkcija kajkavskog u hrvatsko-slovenskim jezičnim odnosima

Hrvatsko-slovenski jezični odnosi nisu dovoljno zastupljeni u hrvatskoj javnosti, što je razumljivo s obzirom na fokusiranost Hrvata na borbu za jezičnu i nacionalnu samostalnost protiv velikosrpske hegemonije. Ni u slovenskoj javnosti ti odnosi ne dobivaju veći značaj, premda se povremeno u slovenskom političkom prostoru i jezični odnosi Slovenaca s Hrvatima koriste za skupljanje političkih bodova. Unatoč tome, u posljednjim su desetljećima Hrvati i Slovenci nesumnjivo imali više zajedničkih ciljeva nego sukoba, a u okviru suprotstavljanja velikosrpskom imperijalizmu te unitarističkoj jugoslavenskoj ideji hrvatska borba za jezičnu samostalnost doprinijela je i emancipaciji slovenskog jezika u komunističkoj Jugoslaviji. Čak se i u jezikoslovnim krugovima često prešućuje da slovenski jezik nije uvijek bio jasno odvojen od južnoslavenskih jezika sa štokavskom osnovom od kojih se pokušavao stvoriti jedinstveni jezik. Danas se naime slovenski jezik smatra dovoljno različitim od hrvatskog i srpskog, poput makedonskog, pa prevladava mišljenje da nije ni mogao biti uključen u jedinstveni jezik koji je trebao pojačati kohezivnost jugoslavenskih državnih formacija u prošlom stoljeću. Ipak, nakon Prvog svjetskog rata slovenski i makedonski jezici bili su dijelom zajedničkog jezika s hrvatskim i srpskim, a kasnije su Hrvati, u svojoj borbi za jezičnu samostalnost, neizravno pripomogli isključivanju slovenskoga jezika iz onoga što je postao 'srpsko-hrvatski' jezični standard. Pritom se nikako ne smije zanemariti činjenica da pojedini slovenski govori imaju brojne sličnosti s pojedinim hrvatskim govorima. Primjerice sličnosti dijela prekmurskih govora sa susjednim hrvatskim kajkavskim govorima mogle su poslužiti kao argument za uključivanje i slovenskog jezika u 'srpsko-hrvatski' jezik, odnosno za širenje beogradske jezične hegemonije i na područje Slovenije.

Uključivanje svih hrvatskih narječja u takozvani hrvatsko-srpski jezik, bez obzira na to koliko su drugačija od srpskih, dakako, nije bila invencija jezikoslovaca vođenih političkim motivima komunističkog jugoslavenskog

vodstva, jer su se takve jezične kvalifikacije javljale već prije formiranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevina SHS). Milan Rešetar (1860. – 1942.), primjerice, smatrao je kajkavski miješanim dijalektom nastalim iz čakavskog i štokavskog narječja (Lončarić 1984:285), dok ga je Vatroslav Rožić (1857. – 1937.) preko njegove hrvatske komponente priključivao hrvatsko-srpskom jeziku. Time je upravo preko štokavskoga kajkavski bio uvršten u zajednički jezik sa srpskim, što je smatrao i Čeh Jiří Polívka (1858. – 1933.), koji je uvrstio kajkavski u 'hrvatskosrpski', a jednako je to učinio i ukrajinski jezikoslovac A. M. Lukjanenko 1905. godine u svojoj knjizi *'Kajkavskoe narječje'*. Da bi kajkavsko narječje moglo poslužiti kao spona stvaranja jedinstvenog jugoslavenskog jezika ukazao je Vatroslav Jagić (1838. – 1923.), koji je na kajkavsko narječje gledao kao na derivat slovenskog jezika, dok ga je istovremeno klasificirao kao prijelazni idiom između slovenskog i 'hrvatsko-srpskog' jezika. Iako ga je po njegovim osobinama, koje su se formirale nakon dugog doticaja te miješanja sa štokavskim, uvrštavao u krug hrvatskoga jezika, kajkavski je ipak smatrao slovenskim prema njegovom izvoru.

Kajkavsko je narječje, koje je preko hrvatske komponente tadašnjeg standarda uključeno u 'hrvatsko-srpski' jezik, stoga moglo otežavati emancipaciju slovenskoga jezika. No, volja političkog Beograda u ono vrijeme komunističke Jugoslavije ipak nije bila toliko jaka, a još je važnija činjenica kako ni najrelevantniji zagovaratelji hrvatske nacionalne ideje, bar se tako čini s hrvatske perspektive, kroz povijest kajkavski nisu iskoristili za privlačenje Slovenaca pod hrvatsko nacionalno ruho putem sličnosti jezika. Ideja nacionalne države kod Hrvata naime manje se temeljila na jedinstvenom književnom jeziku i više na povijesno-pravnim institutima povezivanja ljudi i/ili teritorija koji s govornog (a često ni vjerskog) stajališta nisu bili identični, no gajili su identitetsku povezanost te posljedično privrženost hrvatskim državnim institutima. Unatoč tomu, kajkavski i čakavski predstavljaju one dijelove hrvatskog govornog područja u kojima se Hrvati približavaju slovenskim govorima, kao što se i u slovenskim govornim područjima koja graniče s hrvatskim kajkavskim i čakavskim područjima približavaju govorima Hrvata, stoga promjene statusa kajkavskoga na međunarodnoj razini impliciraju moguće posljedice ne samo na unutarhrvatskom području, već i na hrvatsko-slovenske jezične odnose.

Inicijator registracije kajkavskog kao zasebnog jezika, Mario Jembrih, smatra da »Kajkavci jesu originalno z Slovenja – Slovenskog orsaga«, a pritom misli na područje Zagrebačke biskupije, ne na područje današnje Slovenije (Jembrih 2015:18). Pored određene uloge u oblikovanju govora

gradišćanskih Hrvata (koje Jembrih imenuje Horvati), autor spominje i bliske kulturne te književne veze između kajkavskoga i današnjih slovenskih područja te onih dijelova Mađarske gdje je (bila) prisutna i slovenska nacionalna manjina. Jembrih tako ispostavlja Prekmurje, Prlekiju i Porabje kao područja onih slovenskih govora koji su bliski kajkavskom jeziku. Indikativno je da isti autor smatra kako je upravo slovenski jezik najbliži kajkavskom književnom jeziku. Ipak, Jembrih pritom po uzoru na Ivana Milčetića (1853. – 1921.) i njegov članak u *Viencu* iz 1880. s naslovom »Jesu li naši kajkavci Hrvati? Govore li hrvatski?« pravi distinkciju između naziva 'slovenski' za današnji slovenski jezik koji uglavnom govore Slovenci i slovenskog, odnosno 'slovinskog' na području tadašnje kraljevine Slavonije, analogno kao što su različiti 'slovenski' jezici Slovenaca i Slovaka (Jembrih 2016:14). Ta se distinkcija nažalost ponekad prešućuje u slovenskom političkom prostoru. To je primjetno i kod određenih jezikoslovnih stručnjaka (Golec 2012), stoga ne čudi da pojedini političari s ideološkim korijenom u antihrvatskim državnim idejama otvoreno agitiraju za slovensko-srpsku podjelu Hrvatske prisvajajući upravo kajkavska područja temeljem argumenta kako je to 'slovenski dijalekt' (Medvešek 2018; Pezdir 2018). Jembrih, nasuprot navedenima, ipak pravi razliku između tadašnjeg kranjskog jezika i slovenskog (horvatskog/kajkavskog), kao i između potonjeg i 'harvatskog'. Horvatski i hrvatski su prema tom autoru posljedično dva različita jezika (Jembrih 2016:15–16). Pritom isti autor navodi kako je kajkavski jezik izvan okvira hrvatsko-bosansko-srpskog 'makrojezika' (*hbs*) u kojeg, pak, uvrštava standardni hrvatski jezik za kojeg navodi kako je u svijetu općenito poznat pod nazivom 'srpsko-hrvatski'. Kao dokaz za to spominje činjenicu da se na taj način ti jezici podučavaju na većini svjetskih sveučilišta, no pritom nažalost ne opredjeljuje kriterije prema kojima ta sveučilišta donose takve odluke (Jembrih 2016:19). Unatoč tomu što navodi kako je razumljivost između slovenskog i kajkavskog nepotpuna do slaba (Jembrih 2016:18), jer se prema Jembrihu kajkavski odvojio od slovenskog i čakavskog govora već u 9. stoljeću (Jembrih 16. 3. 2015), prema vodi projekta Kajkavska renesansa slovenski je jezik mnogo bliži kajkavskom nego je to hrvatski jezik. Pritom Jembrih nažalost ne definira što je za njega hrvatski jezik ili barem jezik Hrvata, ali zato naglašava bliskost kajkavskog s današnjim prekmurskim dijalektom slovenskoga jezika (Grčević 2023:57). Ni tu autor ne objašnjava čime se mjeri stupanj razumljivosti, odnosno bliskost i čime udaljenost govora ili književnih idioma. Štoviše, autor projekta Kajkavska renesansa često uspoređuje jedinice različitog ranga, ne dajući pritom dovoljan uvid u metode koje su korištene pri njegovim zaključcima, što

ostavlja dojam da je temeljna svrha njegova rada kajkavski pomaknuti bliže slovenskom, a hrvatski smjestiti u okvir hrvatsko-srpskoga. O potonjem je odnosu već bilo rečeno puno (Ivašković 2020), a na ovom ćemo se mjestu podsjetiti na hrvatsko-slovenske rasprave o kajkavskom u periodu pred formiranjem Kraljevine SHS.

Različite percepcije kajkavskoga u 19. stoljeću i njihove političke implikacije

Rasprave o kajkavskom, kako književnom jeziku tako i kajkavskim govorima, u kontekstu hrvatsko-slovenskih jezičnih odnosa imaju relativno dugu povijest. U vrijeme kada je prema SIL International i inicijatorima registracije kajkavskog kao zasebnog jezika upravo taj jezik postojao kao zaseban književni jezik, o položaju kajkavskog pisao je češki jezikoslovac Josef Dobrovsky (1753. – 1829.) koji je tvrdio da su slovenski i kajkavski isti jezik, te da su Kajkavci i Slovenci jedan narod, koristeći pritom hrvatsko ime. U zborniku Slavin iz 1806. godine naveo je da je slovenski jezik varijanta hrvatskoga te da bi Kranjci trebali biti ponosni što su Hrvati (Zajc 2006:22). Slično je mislio i August Ludwig Schläzer (1735. – 1809.), dok su kasniji mislioci poput Strossmayera i Kvaternika Slovence smatrali noriškim Hrvatima (Brooks Tomljanovich 2000:71). Ante Starčević (1823. – 1896.) također je sve Slovence smatrao Hrvatima, vjerujući da bi se trebali pridružiti Hrvatskoj na temelju vlastite volje (Gross 2000:108). No, Dobrovsky nije u potpunosti podržavao hrvatsku nacionalnu ideju, štoviše, postavio je temelj velikosrpskoj ideologiji svrstavanjem svih štokavaca među Srbe. Slično je Jan Kollar (1793. – 1852.) sve južne Slavene uključio u srpsko pleme. Ovim stavovima priklonio se i Jernej Kopitar (1780. – 1844.), iako nije prihvatio tezu da su Slovenci sjeverozapadni Hrvati (Lončarić 1984:284). U svom djelu iz 1808. godine podijelio je južnoslavenske dijalekte na ilirsku granu (Bugari, Srbi, Bošnjaci, Dalmatinci i Dubrovčani) i hrvatsku (kamo uvrštava i Slovence). Ipak, izrazio je sumnju u ideju da bi brojniji Slovenci bili podskup manjebrojnih kajkavskih Hrvata (Zajc 2006:23–24) te je kasnije podržao tezu Pavla Josefa Šafarika (1795. – 1861.) prema kojoj su Srbi i Hrvati jedan narod. No, tada je kajkavce nazvao ‘pseudo-Hrvatima’ (Lončarić 1984:284). Sukladno tome, u svom radu iz 1811. podijelio je južne Slavene na govornike slovenskog (Windisch) i ilirskog (sloveno-srpskog) jezika (Ivašković 2024). Kopitar je, dakle, izokrenuo tezu Dobrovskoga, tvrdeći da se nisu kranjski Slovenci udaljili od kajkavaca, već obrnuto – kajkavci su prihvatili mnoge elemente srpskog jezika i time se udaljili od kranjskog govora. Po njegovom mišljenju, ‘pravi Hrvati’ su Srbi koji

su naselili Dalmaciju i Slavoniju, dok su kajkavci, odnosno ‘provincijalni Hrvati’, nosili hrvatsko ime tek od 17. stoljeća. Kranjci, Korušci i Štajerci označeni su kao ‘gornji Winden’, a kajkavci ‘donji Winden’ ili donji Slovenci (Zajc 2006:29–30). Konačno, Kopitar je ustvrdio da sve što u kajkavskom nije slovensko, mora biti srpsko, te je negirao posebnost hrvatskog jezika.

Kopitarova karantansko-panonska teorija imala je pristalice kako u prošlosti tako i danas. Već u 19. stoljeću pjesnik Valentin Vodnik (1779. – 1818.) i Kopitarov učenik Franc Miklošič (1813. – 1891.) dijelili su južnoslavenske govore na srpske i slovenske. Za kajkavsko je narječje Miklošič smatrao kako se pod utjecajem srpskoga donekle udaljilo od slovenskoga jezika. Iz Kopitarovih i Miklošičevih teza izrodila se i teorija Vuka Karadžića (1787. – 1864.) koja je postala temelj velikosrpske ideologije. Slične ideje s teritorijalnim implikacijama zastupali su i Slovenci poput Matije Murka (1861. – 1951.), Frana Levstika (1831. – 1887.) i Janeza Trdine (1830. – 1905.), pri čemu je Trdina čak i dio čakavaca smatrao srpskim, dok je slovenski karakter kajkavskog bio neupitan za svu trojicu (Ivašković 2024). Karantansko-panonska teorija našla je plodno tlo i među srpskim jezikoslovcima te se proširila i na hrvatsku jezičnu politiku. Đuro Daničić (1825. – 1882.) i hrvatski sljedbenici Vuka Karadžića, poput Tome Maretića (1854. – 1938.), poticali su eliminaciju kajkavizama iz hrvatskog jezika kako bi olakšali stvaranje zajedničkog hrvatsko-srpskog jezika. Franjo Rački (1828. – 1894.) zagovarao je približavanje kajkavaca i Slovenaca štokavskom govoru te ulazak u ‘kolo srpsko-hrvatske književnosti’, a istu je sudbinu predviđao i Bugarima (Gross 2004:60). S druge strane, Ivan Kukuljević Sakcinski (1816. – 1899.), iako je branio hrvatski karakter štokavaca i čakavaca, nazivao je dio kajkavskog područja ‘slovenskim zemljama’ (Zajc 2006: 111–112). Ne čudi stoga što su takvog stava bili i određeni austrijski jezikoslovci, poput Adolfa Fickera (1816. – 1880.), koji su kajkavske Hrvate opisivali kao hrvatizirane Slovence (Ivašković 2024:43).

Takav se pogled dakako sukobljavao s perspektivom istaknutih kajkavaca u ono vrijeme, poput Ljudevita Gaja (1809. – 1872.), Janka Draškovića (1770. – 1856.) i Antuna Mihanovića (1796. – 1861.), koji su smatrali kajkavski jezikom Hrvata, naglašavajući njegovu ulogu u hrvatskom identitetu (Finka 1973). Ne čudi stoga da je Kopitar prezirno gledao na ilirski pokret. Zanimljivo je pritom istaknuti kako je Drašković smatrao da su Slovenci jezično bliži Hrvatima nego stanovnici Bosne, pa je Bosnu priključivao hrvatskoj Iliriji na temelju povijesnog prava, a slovenske zemlje na temelju jezične sličnosti. Slične su ideje prethodno iznosili i Juraj Križanić (1619. – 1683.), koji je i slovenski jezik u Kranjskoj

smatrao granom ilirskog jezika, te Pavao Ritter Vitezović (1652. – 1713.), koji je pak slovenske zemlje smatrao »Alpskom Hrvatskom«.

Među Slovencima, na Gajevim je principima djelomično djelovao Jakob Frass (Stanko Vraz) (1810. – 1851.). Podržavao je naime ideju ujedinjenja južnih Slavena, smatrajući da je jezična žrtva Slovenaca mala u usporedbi s odricanjem Srba od staroslavenskog i Hrvata od kajkavskog. Kajkavski je, dakle, za njega tada nesporno dijelom hrvatskog jezika. No, nakon zabrane ilirizma, Vraz se djelomično priklonio i Kopitarovoj karantansko-panonskoj teoriji, jezično spojivši štokavske Hrvate sa Srbima, a kajkavce Hrvate sa Slovencima (Zajc 2006:67). Slično Vrazu, Matija Majar (1809. – 1892.) se 1848. zauzimao za hrvatsko-slovensko ujedinjenje, pripisujući Slovencima Istru te promičući tezu o izvorno jednom slavenskom jeziku i brojnim narječjima. I Ivan Macun (1821. – 1883.) te kasnije Aleš Ušeničnik (1868. – 1952.) također su zagovarali prihvaćanje štokavskog u slovenskoj književnosti, smatrajući da bi to omogućilo ulazak slovenskih elemenata u hrvatsku kulturu te bi Slovenci na taj način politički profitirali (Ivašković 2024:44). Slično su razmišljali i Ferdo Kočevar Žavčanin (1833. –1878.) te Janez Bleiweis (1808. – 1881.) koji su predlagali promjene slovenskog jezika kako bi se približio hrvatskom (Zajc 2006:144). S druge strane, Peter Kozler (1824. – 1879.), koji se također zauzimao za hrvatsko-slovensko ujedinjenje, na kajkavski je u jezičnom smislu gledao u skladu s Kopitarovim tezama, no kajkavce je ipak smatrao političkim Hrvatima (Zajc 2006:104–105), dok je France Prešeren (1800. – 1849.) smatrao da su slovenski i kajkavski toliko različiti da se ne mogu uspoređivati (Zajc 2006:67). Vatroslav Oblak (1864. – 1896.) je, pak, podijelio kajkavske govore na južne, bliže štokavskom, i sjeverne, bliže slovenskom jeziku, dok je Fran Ramovš (1890. – 1952.) kajkavski uvrstio u takozvani hrvatskosrpski dijasistem unatoč mišljenju da su ti govori izvorno slovenski. Pritom je Ramovš smatrao kako istočni slovenski govori, belokranjski, prleški i prekmurski, nemaju opće slovenske crte te su konvergirali zapadno-kajkavskim govorima. I Milko Kos (1892. – 1972.) je tvrdio da su ti govori kasnije priključeni slovenskom prostoru (Lončarić 1984:287–288), a istočna i južna slovenska pogranična područja kroatizirana su zbog migracija i kulturnog utjecaja Zagreba (Ivašković 2024:53).

Iz navedenoga je moguće razabrati kako je upravo kajkavsko narječje, odnosno kako ga Jembrih imenuje jezik, kroz povijest dugo bilo predmet povezivanja, no ponekad i razdvajanja Hrvata i Slovenaca. U tom je kontekstu vrlo zanimljiva teza inicijatora projekta prema kojoj je prekmurski leksički i gramatički bliži kajkavskom nego slovenskomu jeziku (Grčević 2023:57). Štoviše, u tom je kontekstu pred SIL International

u 2011. godini podnesen i zahtjev da se prekmurski, slično kao i kajkavski, prizna zasebnim jezikom. Međutim, zahtjev je odbijen jer predlagatelji nisu podastri dokaze o slaboj razumljivosti prekmurskog i ostalih slovenskih dijalekata. Indikativno je da od tog odbijanja nije bilo daljnjih aktivnosti glede registracije prekmurskog bilo kao zasebnog bilo kao dijela kajkavskog jezika, dok se s druge strane u međuvremenu i čakavski registrirao kao zaseban slavenski jezik, a u Srbiji su poduzeti konkretni koraci k priznavanju bunjevačkog kao posebnog jezika, različitog od hrvatskoga. Zasad, dakle, od južnoslavenskih jezika upravo hrvatski u najvećoj mjeri biva predmetom rastakanja, a njegovim se derivatima potom pokušava uskratiti identitetski pridjev 'hrvatski'. To se dakako uvijek pokušava prikazati u svjetlu novih znanstvenih spoznaja, stoga je u ovoj raspravi potrebno napraviti kratak osvrt na metodologiju razlikovanja jezika i narječja.

Dilema 'jezik ili narječje' u kontekstu kvalifikacije kajkavskoga kao povijesnog književnog jezika

Inicijator klasifikacije, Mario Jembrih, kao osnovni cilj portala o kajkavskom jeziku navodi renesansu kajkavskoga jezika, odnosno povećanje razumijevanja književnog kajkavskog jezika ili bar osvježavanje njegova znanja. Pritom se kao ciljne grupe navode djeca u osnovnim i srednjim školama te studenti kroatistike koji uče »stoaru dogmu da je Kajkavski narječje, a ni jezik« (Jembrih 2023). Pri argumentiranju vlastitog stava prema kojem je kajkavski zasebni jezik te se ne može smatrati jednim od hrvatskih narječja, poziva na znanstvene činjenice. Potonje doduše ne elaborira, ali navodi dva jezikoslovca koja su dijelila to mišljenje – Stjepan Ivšić (1996) i Josip Silić (1996, 1998 i 2006). Silić (2006:33) je naime, kao što to Jembrih tvrdi, također smatrao kako se hrvatski standardni jezik temelji na »novostokavskome govoru zapadnoga tipa jekavskoga izgovora«, a pritom je štokavski označavao jezikom kao posebnim sustavom koji je osnovica različitih standardnih jezika (hrvatskomu, srpskomu, bošnjačkomu/bosanskomu i crnogorskomu). Prema tom su autoru hrvatski, srpski, crnogorski i bosanski/bošnjački standardni jezici doduše autonomni i međusobno različiti, no proizlaze iz istog sustava. Istovremeno je autor bio mišljenja kako kajkavski, čakavski i štokavski nisu tri narječja jednoga jezika, nego su to tri zasebna sustava. Silić je ipak bio precizan pri identifikaciji triju sustava te ih je sve imenovao kao 'hrvatske'. Autor je stoga smatrao kako Hrvati imaju tri jezika, no standardni se hrvatski razvio iz samo jednoga – iz štokavskoga sustava. Posljedično su

dijalektizmi hrvatskoga standardnoga jezika samo štokavizmi, dok prema njemu čakavizmi i kajkavizmi ne mogu biti smatrani kao dijalektizmi hrvatskoga standarda. Iz te perspektive čakavci i kajkavci u Republici Hrvatskoj upotrebljavaju dva različita jezika, jedan im je materinski, dok drugoga uče u školama kao standardni hrvatski jezik. No, analizirajući Silićeve stavove, možemo doći do zaključka kako autor nije objasnio kriterije za razlikovanje jezika, odnosno sustava. Ne samo da nije ponuđen argument kojim bi se osporila teza prema kojoj je podjela isključivo na riječima »kaj«, »ča« i »što« nepotpuna jer ista zanemaruje cijeli fond drugih riječi i fonoloških karakteristika,² već primjerice nije ponuđen i dokaz koji bi potvrdio tezu prema kojoj je hrvatski standardni jezik sastavljen isključivo iz štokavizama. Iz vizure kajkavskog jezika, pak, očito je da taj prelazi državnu granicu Republike Hrvatske, što ne krije ni sam Jembrih, a to otvara pitanje je li slovenski jezik nastao iz zasebnog sustava ili su kajkavski i slovenski dva jezika istog sustava, a samo su Slovenci na njegovu temelju stvorili vlastiti slovenski standardni jezik.

I u Silićevom se primjeru, dakle, može ustvrditi kako kriteriji za razlikovanje jezika i narječja nisu jasni, što implicira mogućnost arbitriranja pri iznošenju stavova o tome je li kajkavski uistinu zaseban jezik ili 'samo' narječje. Takav zaključak ne predstavlja ništa novo u području jezikoslovlja, a u hrvatskom su se okviru time bavili kako Radoslav Katičić (1992), tako i Ranko Matasović (2001) te Dubravko Škiljan (1995 i 2002:31–37). Upravo je potonji, između ostaloga, naglasio mogućnost uporabe različitih kombinacija kriterija pri određivanju što je isto i što različito. Pri traženju odgovora na pitanje jesu li kajkavski, štokavski i čakavski tri različita sustava, a ne samo narječja koja predstavljaju dijelove istoga jezika, mogli bi se, dakle, primijeniti različiti kriteriji (kriterij međusobne razumljivosti te strukturalni, genetski, standardizacijski i identifikacijski kriterij)³ koji su već više puta bili analizirani (vidi Ivašković 2020). Nažalost, jezikoslovlje teško uspostavlja jasne granice unutar navedenih kriterija, što rezultira zaključkom prema kojem je razgraničenje između narječja/jezika arbitrarno. Ključno pitanje pri tom, dakle, nije više koji ćemo kriterij primijeniti, nego tko ima mogućnost sklapanja tog jezičnog dogovora u slučaju kajkavskoga. Je li to zajednica hrvatskih jezikoslovaca

² To se u praksi manifestira činjenicom da je čakavski u Dalmaciji puno sličniji štokavskom, dok je u sjevernijim krajevima mnogo sličniji kajkavskom.

³ Kriterij razumljivosti se pritom odnosi na međusobno razumijevanje različitih govornika, dok se strukturalni kriterij odnosi na proučavanje fonoloških, morfoloških i sintaktičkih sličnosti. Na drugoj strani genetski sagledava izvor jezika, standardizacijski ovisi o sličnosti dvaju standarda, a po identifikacijskom je kriteriju bitno što misle sami govornici dotičnoga jezika.

ili isključivo onih koji su izvorni govornici kajkavskoga ili pak netko drugi, primjerice institucija poput SIL International.

Nerijetko pojedini jezikoslovci implicitno iskazuju svoj stav o tome tko bi trebao imati status subjekta već time što pokušavaju afirmirati određeni kriterij za distinkciju jezika/narječja, a to često rade putem difamiranja drugih jezikoslovaca ili traženja slabosti u pojedinim kriterijima koji ne rezultiraju njima poželjnim rezultatom te ih zagovaraju lingvisti s drugačijim mišljenjem. Tako će, primjerice, oni koji brane kriterij međusobne razumljivosti uglavnom legitimnost odlučivanja pripisivati onima koji imaju utjecaj na određivanje graničnoga postotka međusobne razumljivosti koji bi trebao označavati razliku između jednog i dva različita jezika, a pritom, dakako, ta grupa jezikoslovaca uglavnom dijeli jednak ili barem vrlo sličan politički svjetonazor. I SIL International je svoju prosudbu o zasebnosti kajkavskoga jezika donio na temelju arbitrarne procjene da su kajkavski i ostala hrvatska narječja slabo ili nikako međusobno razumljiva te posljedično zaključio kako kajkavski ne može biti narječje hrvatskoga jezika. Takav pristup nažalost ima puno manjkavosti. Pored arbitrarne odluke o postotku razumljivosti, Mario Grčević (2023:56–57) naime s pravom postavlja pitanje kajkavskog govora Bednje kojeg kajkavci izvan Bednje slabo odnosno uopće ne razumiju. Štoviše, odgovor SIL International prilikom odbijanja prvotnog Jembrihova zahtijeva ukazuje na to da se SIL International pri uključivanju hrvatskoga jezika u takozvani »srpsko-hrvatski (*hbs*) makrojezik« nije pridržavao vlastitih mjerila razumljivosti, odnosno da je ta odluka bila motivirana političkim razlozima. Takav pristup, dakle, ne samo omogućava političko arbitriranje, nego, još važnije, zanemaruje i temeljnu postavku jezikoslovlja prema kojoj je jezik društveni produkt koji tom društvu i pripada. Svaki je jezik stoga vlasništvo svih njegovih govornika, pa bi posljedično i to društvo u cjelini trebalo imati mogućnost odlučivanja, odnosno sklapanja 'jezičnog dogovora'. Time dolazimo do zaključka da je identifikacijski, odnosno identitetski kriterij ne samo najjasniji od navedenih, nego je i jedini koji omogućuje status subjekta cijelom društvu govornika nekog jezika te ne dopušta proizvoljnu interpretaciju rezultata. U tom je okviru, dakle, u slučaju kajkavskog bitno provjeriti što o tom jeziku misle sami govornici.

Identitetska dimenzija kajkavskoga narječja/jezika i kajkavaca

Inicijatori projekta Kajkavska renesansa jezik, za čiju se emancipaciju zauzimaju, imenuju kajkavski. Pod tim je imenom od strane SIL International i registriran povijesni književni jezik koji je prema prosudbi te institucije postojao do 19. stoljeća. Zanimljivo je pritom da sam vođa projekta navodi kako se jezik najprije imenovao 'slovenski' t.j. lingua slavonica te se tako imenovao do 18. stoljeća, da bi potom počeo prevladavati naziv 'horvatski'. Pritom autor ne objašnjava zašto se u procesu registracije pri SIL International nije opredijelio za 'slovenski', 'slovinski' ili 'horvatski', već je ipak ustrajao na nazivu 'kajkavski', a SIL International prihvatio je upravo tu identitetsku oznaku.

Pri analizi identiteta kajkavaca i njihove percepcije kajkavskih govora svakako je zanimljivo kao polazište uzeti u obzir jednu od temeljnih teza Marija Jembriha prema kojem »kajkavski jezik ima drugačku fonologiju, morfologiju i sintaksu od novoštokavskoga hrvatskoga jezika« (Jembrih 2023). Iz navedenog citata upada u oči činjenica da se novoštokavskome pridaje pridjev hrvatskoga, dok se pri kajkavskom ta identitetska oznaka prešućuje. Na prvi bi se pogled moglo zaključiti kako je autor zaboravio kajkavskome dodati pridjev 'hrvatski', a kod novoštokavskoga to naglašava, jer je taj govor, prema opisanoj tezi Josipa Silića u prošlom poglavlju, osnova za četiri standardna jezika (hrvatski, srpski, bosanski/bošnjački i crnogorski). Budući da je kajkavski uglavnom ograničen na Hrvate koji naseljavaju Sjevernu Hrvatsku, možda autor nije smatrao potrebnim dodatno naglašavati kako je kajkavski prije svega hrvatski. No, čitajući ostale polazišne teze zapisane na internetskoj stranici koja promovira projekt Kajkavska renesansa može se uočiti i sljedeće: »Kajkavski je originalni jezik Kajkavskog naroda« koji se »nahaja vu području ktero se denes imenuje 'severna Hrvatska'« (Jembrih 2023). Prema tome novoštokavski bi trebao biti hrvatski jezik, dok je kajkavski jezik posebnog naroda, to jest Kajkavaca. Štoviše, pri definiranju teritorija kajkavskog govora naglašava se njegova trenutačnost pripadanja Hrvatskoj, što implicira autorovu potrebu za naglašavanjem mogućnosti promjene sadašnjeg stanja. Ne čudi stoga da i ovom prilikom Jembrih pri spominjanju kajkavskoga prešućuje hrvatski pridjev te time posredno odvaja kajkavce od hrvatskog naroda, iako su jezikoslovni autoriteti na koje se sam poziva isticali upravo hrvatski identitet kajkavštine i kajkavaca. Dok, primjerice, Stjepan Ivšić o kajkavskom jasno piše kao o jeziku Hrvata kajkavaca, Josip Silić zastupa tezu o tri hrvatska sustava i tri hrvatska(!) jezika: hrvatski čakavski, hrvatski štokavski i hrvatski kajkavski.

Pored ispuštanja jasne identitetske obilježbe koju su naglašavali kako Ivšić tako i Silić, Jembriha u velikoj mjeri osporava i činjenično stanje na terenu. U raspravi o identitetu kajkavskoga i kajkavaca naime potrebno je naglasiti kako je upravo u području Sjeverne Hrvatske, za koju Jembrih navodi kako je današnji naziv kajkavskog područja, u usporedbi s drugim dijelovima Republike Hrvatske najveći udjel Hrvata u stanovništvu. U Krapinsko-zagorskoj županiji se tako prema posljednjem popisu stanovništva 97,89 % osjeća Hrvatima, u Varaždinskoj 97,18 %, u Koprivničko-križevačkoj 96,02 %, dok je u Međimurskoj udjel Hrvata u stanovništvu 90,33 %. Još je indikativnije da su se pritom stanovnici četiriju županija Sjeverne Hrvatske mogli izjasniti i o materinskom jeziku. U Krapinsko-zagorskoj županiji 98,21 % stanovništva opredijelilo je hrvatski kao materinski jezik (0,12 % se opredijelilo za neke od 'ostalih' jezika, dok je za 0,86 % stanovništva materinski jezik nepoznat), u Varaždinskoj je županiji hrvatski materinski jezik 97,66 % stanovništva (0,22 % 'ostali jezici' i 0,56 % 'nepoznato'), u Koprivničko-križevačkoj županiji 97,66 % (0,08 % 'ostali jezici' i 0,32 % 'nepoznato'), dok u Međimurskoj županiji 90,79 % stanovništva svoj materinski jezik smatra hrvatskim jezikom (0,21 % 'ostali jezici' i 1,04 % 'nepoznato') (DZS, 2022). Iz toga proizlazi ne samo da kajkavci sebe smatraju Hrvatima, nego su mišljenja da je i njihov materinski jezik hrvatski, što implicira njihovu percepciju kajkavskoga kao dijela hrvatskoga jezika bez obzira na to koliki je dio kajkavskoga obuhvaćen standardnim hrvatskim jezikom. Budući da je u područjima Republike Hrvatske u kojima dominira štokavski govor taj stupanj identifikacije narodnosti i jezika s hrvatstvom i hrvatskim jezikom manji, začuđuje Jembrihov stav kako je novoštokavski hrvatski, dok se kajkavskom pridjev hrvatski niječe, odnosno prešućuje. Čak i kad bi u obzir uzeli standardizacijski kriterij, prema kojem je štokavski govor bliži standardnome hrvatskome jeziku, to ne isključuje činjenicu da su i ostali govori, koji su manjim dijelom uključeni u važeći hrvatski jezični standard, hrvatski. Nekorektno je, dakle, oduzimati pridjev 'hrvatski', a upravo to čini spomenuti autor. Pritom je zanimljiv i njegov navod o 'kajkavskom narodu'. Kajkavski, štokavski i čakavski su naime termini koji su izmislili jezikoslovci, a pritom je upitno koliko su se u prošlosti i danas govornici kajkavskih govora smatrali dijelom takozvanog »kajkavskog naroda«. Kod tih se govornika može primijetiti osjećaj regionalne pripadnosti (Međimurci, Zagorci itd.), no neupitno je pak da su identitetski vrlo čvrsto inkorporirani u hrvatsko narodno i nacionalno tijelo, odnosno da se osjećaju Hrvatima.

Teza o zasebnosti kajkavskoga koji nije dijelom hrvatskog jezika može implicirati i stav prema kojem kajkavci ne samo da ne govore hrvatskim jezikom, nego i nisu dio hrvatskoga naroda. Time se negira već spomenuti temeljni jezikoslovni postulat prema kojem jezik primarno pripada svim njegovim govornicima te bi stoga i identitetsko određivanje trebalo u prvom redu prepustiti njima. Pripadnost kajkavaca hrvatskom narodu te također i kajkavskoga hrvatskom jeziku ne pokazuju samo suvremeni podatci koje je skupio Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, već i povijesna zbivanja iz kojih je vidljivo kako su upravo kajkavska područja nerijetko bila žarišta hrvatskih narodnih i nacionalnih pokreta. Činjenica je da Hrvati kajkavci sebe u velikoj većini smatraju govornicima hrvatskog jezika i time kajkavski opredjeljuju kao dio hrvatskoga jezika, koji ne može biti ograničen na standardni jezik, već predstavlja skup svih govora Hrvata. O tome, dakle, teško možemo govoriti kao o posljedici djelovanja *'korumpiranog hrvatskog establishmenta koji ne priznaje kajkavski jezik'*, kako to definira Jembrih (2023) u svojoj 4. polazišnoj tezi, već je rezultat stoljetnog formiranja hrvatskog naroda i nacije na hrvatskim kajkavskim područjima. Upravo to najbolje sažima Mario Grčević (2023:59) sljedećim zapisom:

Kajkavci su, isto kao i čakavci, stoljećima bili i ostali nositelji hrvatske nacionalne misli i državotvorni Hrvati. ... Naposljetku su oni sami, predvođeni ljudima kao što su bili Ljudevit Gaj i Janko Drašković, zbog hrvatskoga zajedništva napustili kajkavski književni jezik i prihvatili književni jezik štokavske stilizacije, no takve stilizacije da bude prihvatljiv i Hrvatima kajkavcima, čakavcima i štokavcima.

Iz navedenog proizlazi da je u hrvatski jezični standard itekako svoj put pronalazio i kajkavski, doduše u nešto manjoj mjeri nego štokavski, no to ne umanjuje činjenicu da je kajkavski dio hrvatskoga jezika te da i tom dijelu jezika Hrvata ne možemo dati nijednu drugu identitetsku oznaku nego 'hrvatski'.

U okviru predmetne rasprave potrebno je naglasiti nužnost razumijevanja distinkcije identiteta jezika i njegova standardnog oblika. Jezik naime ne može biti ograničen na važeći standardni jezik, što na kraju krajeva potvrđuje i sam Jembrih u članku Slobodne Dalmacije (29.3.2015) u kojem navodi kako Njemačka uz standardni njemački jezik ima i deset drugih priznatih njemačkih jezika, primjerice švabski. Švapski je, prema Jembrihu, dakle, jedan od njemačkih(!) jezika. Ta nas konstatacija opet vraća na pitanje zašto isti autor kajkavskom ne dodaje pridjev hrvatski, pogotovo s obzirom na to da je njegova uporaba koncentrirana u Sjevernoj Hrvatskoj u kojoj Hrvati predstavljaju golemu većinu stanovništva, i to ne zahvaljujući nekim recentnim velikim migracijama, već je takvo stanje

bilo činjenično puno prije formiranja suvremene hrvatske države u kojoj je, prema Jembrihu, 'korumpirani establishment' preuzeo vlast.

Je li kajkavski zaseban jezik ili je samo narječje pitanje je na koje možemo dati više odgovora. Budući da kriteriji za distinkciju jezika i narječja nisu jasni, ta je prosudba podložna arbitriranju pojedinih prosuditelja te gotovo uvijek reflektira njihov svjetonazor. Upravo se ta teza najbolje potvrdila prilikom uvrštavanja čakavskoga kao zasebnog živućeg slavenskog jezika u okviru kojeg je SIL International prekoračio prijedlog američkoga jezikoslovca Kirka Millera te čakavskome samoinicijativno uklonio pridjev 'hrvatski' (Grčević 2023:58). U tom svjetlu politički motivirane identitetske borbe treba dakle gledati kako na odluku SIL International, tako i na djelovanje inicijatora projekta Kajkavska renesansa. Identitetsku dimenziju jezika naime očito vrlo dobro razumije i sam protagonist kajkavskoga kao zasebnog jezika, što se može zaključiti iz njegova navoda o biti jezika. Jembrih naime tvrdi da »jezici su nie lestor sredstva komunikacije, nego prezentiraju tkivo kulturalnih izražajov, oni su nositelji identiteta, vrednosti i pogledov na življenje« (Jembrih 2023). U toj se točki možemo u potpunosti složiti s autorom. Jezik naime nikako nije moguće svesti samo na sredstvo komunikacije. Upravo su preko takvog redukcionističkog pogleda na jezik pojedinci pokušavali utopiti hrvatski jezik u srpskom i/ili srpskohrvatskom. Također se ne treba suprotstavljati ni tezi da kajkavci nemaju poseban identitet. No, prema onome što je moguće iščitati iz povijesti i iz trenutačnog stanja prema popisu stanovništva iz 2021. godine kajkavski svakako je podskup hrvatskoga identiteta. U skladu s navedenim možemo stoga zaključiti da je manje bitno je li kajkavski jezik ili je pak 'samo' narječje, u oba slučaja možemo konstatirati kako prema identitetskim mjerilima kajkavski, jednako kao i čakavski, zasigurno jesu dijelovi hrvatskoga jezika.

Motiv nositelja projekta Kajkavska renesansa nazire se iz njegova/njihova odnosa prema kontaktima kajkavskog narječja sa slovenskim jezikom. Potonji nije negativan, kao što isti nemaju ni negativan odnos prema kontaktu kajkavskog s njemačkim i latinskim u prošlosti te engleskim u sadašnjosti (Jembrih 2016:2). Suprotno, pak, percipiraju odnos između kajkavskog i novoštokavskog između kojih, iako ne podastiru dokaze, navode kako je razumljivost slaba do nepostojeća (Jembrih 2016:18-19). U tom kontekstu u svojoj devetoj tezi Mario Jembrih navodi: »Kajkavski narod se stoprav pred 150 let začel vučiti denešnjega novoštokavskega jezika. Od unda je prek jezične kolonizacije pono škode napravljeno Kajkavskomu jeziku i narodu.« (Jembrih 2023). Kontakt kajkavskih i štokavskih Hrvata, dakle, smatra se štetnim po 'Kajkavski jezik' i 'Kajkavski narod'. Iako

kajkavski smatra važnom nematerijalnom kulturnom baštinom Hrvatske, 'štetnost' odnosa prema njemu se očituje preko takozvane 'glotofagije', odnosno »jedenja kajkavskog jezika od strane hrvatskog štokavskog jezika« čime se autentičnost, tradicija i jedinstvenost kajkavskoga kraja prema Jembrihovu mišljenju gubi (Jembrih 2015:18). Očito je kako autor inkorporiranje kajkavskih područja u hrvatsko nacionalno tijelo ne smatra dobrim rješenjem, što baca novo svjetlo na motive projekta Kajkavska renesansa. Prosudba je li kajkavski zaseban jezik ili samo narječje, kako je konstatirano, ovisi o načinu prosuđivanja po opisanim kriterijima unutar kojih je, izuzev u identifikacijskom, moguće arbitriranje i prilagođavanje rezultata vlastitom svjetonazoru. Ako, dakle, inicijatori projekta Kajkavska renesansa smatraju da je doticaj kajkavaca s ostalim Hrvatima urodio nepovoljnim rezultatom po kajkavce, teško je iz njihove ustrajnosti pri nastojanju emancipiranja kajkavskog od hrvatskog jezika isključiti taj dio antihrvatskog sentimenta. Čini se stoga kako je upravo hrvatski identitet kajkavaca ključan problem za vođe projekta s ciljem odvajanja kajkavaca od hrvatskog jezičnog, a potom možda i narodnog tkiva. U svojim tekstovima naime vješto izbjegavaju upotrebu termina Hrvati kajkavci, odnosno kajkavski Hrvati. Točnije, upotrebljava ga se jedino u sklopu prezentacija, poput one iz rujna 2015. godine u Krapini (Jembrih 7. 9. 2015.), pred specifičnim slušateljstvom koje se, ako je suditi prema posljednjem popisu stanovništva, u većini smatra Hrvatima.

Zaključak

Razlikovanje između jezika i narječja nije uvijek jednostavno, a granica između jezika i narječja često je više plod sociopolitičkog svjetonazora prosuditelja nego objektivnih lingvističkih kriterija. Posljedično nije uvijek moguće donijeti apsolutnu i objektivnu odluku o tome što se smatra jezikom, a što narječjem. U tom je kontekstu nejasno zašto se protagonisti projekta Kajkavska renesansa kritički osvrću na rad pojedinaca na hrvatskim fakultetima predbacujući im neprihvatanje 'znanstvenih kriterija' i 'internacionalnih standarda', jer sami nikad jasno ne definiraju kriterije i standarde prema kojima se ravnaju što nerijetko ostavlja dojam diletantizma. Činjenica je naime ne samo da kriterija za prosudbu o istosti i različitosti jezika te o razlikovanju između narječja i jezika ima više (strukturalni, kriterij razumljivosti, genetski, standardizacijski i identifikacijski), već i to da su granice unutar pojedinih kriterija nejasne. Posljedično čak i dosljedno prosuđivanje uvijek prema istom kriteriju može voditi do različitih zaključaka o tome je li nešto zaseban jezik ili

samo dio jednog šireg jezika. Odluka o tome je li nešto jezik ili narječje tako je često plod arbitriranja pojedinog autora odnosno institucije, te je više rezultat političkog usmjerenja pojedinca, odnosno institucije, nego plod objektivnih znanstvenih kriterija. Pritom iznimka nisu ni međunarodne institucije poput SIL International. Upravo to omogućava upotrebu 'sile' u području jezikoslovlja čime je legitimnost nekoga društva pri imenovanju jezika često ograničena snagom jačih subjekata. Znanstvena bi zajednica vođena humanističkim načelima u tom kontekstu ipak trebala dati prednost legitimnosti ispred moći te zagovarati načelnu postavku da jezik pripada govornicima, a to znači da zajednica govornika »*ima pravo sama izabrati svoj jezični autoritet, odnosno smije verificirati onu jezičnu 'proizvoljnost' koja joj najviše odgovara*« (Ivašković 2020:74–75). Tvrdnja da je kajkavski sličniji slovenskom nego hrvatskom jeziku gubi smisao s obzirom na to da je hrvatski kajkavski književni jezik među vlastitim piscima nazivan upravo h(o)rvatskim i slovenskim jezikom. Ipak, pritom je potrebno naglasiti da tadašnji lingvonimi 'slovinski' i 'slovenski' ne označavaju isto što danas označava pridjev 'slovenski' koji se odnosi na Slovence i Republiku Sloveniju (Golec 2012:8). Štoviše, od 17. stoljeća upravo naziv 'hrvatski' često se koristi kao sinonim za 'slovenski' i 'slovinski' (Budak 2007:215; Majstorović 1996:95). S identitetskog stajališta stvari su ostale nepromijenjene, kajkavski i danas nesporno čini bitan dio hrvatskoga jezika. Nekorektno je stoga, kada pišemo i govorimo o kajkavskom, prešućivanje ili oduzimanje pridjeva hrvatski, odnosno kako je pokojni Radoslav Katičić (2014) zapisao: »I čakavski i kajkavski jest jezik, i to hrvatski.«

Literatura

- Brooks Tomljanovich, William. 2002. *Biskup Josip Juraj Strossmayer: Nacionalizam i moderni katolicizam u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Dom i svijet.
- Budak, Neven. 2007. *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku* (Hrvatska povijest u ranome novom vijeku. 1. svezak). Zagreb: Barbat, Leykam international.
- DZS. 2022. *Objavljeni konačni rezultati Popisa 2021*. <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (pristupljeno 12. 5. 2023.).
- Finka, Božidar. 1973. O rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. *Rasprave Instituta za jezik* 2, 1, 193–202.
- Golec, Boris. 2012. Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije med 16. in 19. stoletjem. Po sledeh hrvaškega lingvonima in etnonima v Beli krajini, Kostelu, Prekmurju in Prlekiji. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Grčević, Mario. 2023. Hrvatski jezik u normama Međunarodne organizacije za normizaciju. *Jezik* 70, 2-3, 41–72.
- Gross, Mirjana. 2000. *Izvorno pravaštvo: ideologija, agitacija, pokret*. Zagreb: Golden marketing.
- Gross, Mirjana. 2004. *Vijek i djelovanje Franje Račkoga*. Zagreb: Novi Liber – Znanje.
- Ivašković, Igor. 2020. Razlikovanje jezika u hrvatskom jezikoslovlju u svjetlu de Saussureove strukturalističke teorije. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika* 67, 2/3, 59–78.
- Ivašković, Igor. 2024. Slovenske percepcije hrvatsko-slovenskih jezičnih odnosa u 19. stoljeću. *Filologija* 82, 1, 35–60.
- Ivšić, Stjepan. 1996. *Jezik Hrvata kajkavaca*. Zaprešić: Matica hrvatska Zaprešić.
- Jembrih, Mario. 16. 3. 2015. Zrnca mudrosti uz šalicu kave...Mariom Jembrihom (16.03.'15.). Intervju. <https://zmusk.wordpress.com/ponedjeljkom-na-kavi-sa/mariom-jembrihom-16-03-15/> (pristupljeno 21. 5. 2023.).
- Jembrih, Mario. 2016. Mednarodni jezični kod kjv za kajkavski književni jezik i kajkavski v dobu globalizacije. https://www.academia.edu/15969115/Mednarodni_jezi%C4%8Dni_kod_kjv_za_kajkavski_knji%C5%BEevni_jezik_i_kajkavski_v_dobu_globalizacije (pristupljeno 30. 5. 2023.).
- Jembrih, Mario. 2023. *Kajkavski jezik*. <https://kajkavski-jezik.eu/> (pristupljeno 30. 5. 2023.).
- Jembrih, Mario. 29. 3. 2015. Promotor kajkavskog jezika osvrće se na članak u 'Nedjeljnoj': Začuđeni profesorček. *Slobodna Dalmacija*, 29. ožujka 2015.

- Jembrih, Mario. 7. 9. 2015. Zakaj sme dobili mednarodni ISO kod KJV za kajkavski književni jezik (?). 14. *Navučno skupshajanje »Kajkavski jezik, književnost i kultura čez stoletja« 14th scientific conference »Kaikavian language, literature and culture through centuries«*. Krapina, 7. 9. 2015.
- Katičić, Radoslav. 1992. *Novi jezikoslovni ogledi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Katičić, Radoslav. 2014. Zlatna formula hrvatskog jezika: ča-kaj-što. *Kolo* 2. <https://www.matica.hr/kolo/424/zlatna-formula-hrvatskoga-jezika-ca-kaj-sto1-23623/> (pristupljeno 11. 6. 2023.)
- Lončarić, Mijo. 1984. Kajkavsko narječje u svjetlu dosadašnjih proučavanja. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 10-11, 1, 281–295.
- Majstorović, Marijan. 1997. Izgubljena Hrvatska: Bela krajina – hrvatski povijesni teritorij. Ur. Domini, Mirjana. *Hrvati u Sloveniji. Zbornik radova. Znanstveni skup, Zagreb, 20.–21. lipnja 1996*. Zagreb: Institut za migracije narodnosti, 95–107.
- Matasović, Ranko. 2001. *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Medvešek, Marko. 2018. Brez sramu: Jelinčič je podpisal sporazum o sodelovanju s vojnim zločincem Šešeljem in si z njim razdelil Hrvaško. *Reporter*, 24. 7. 2018. <https://reporter.si/clanek/slovenija/brez-sramu-jelincic-je-podpisal-sporazum-o-sodelovanju-z-vojn timer-zlocincem-sesljem-in-si-z-njim-razdelil-hrvasko-video-650916> (pristupljeno 20. 6. 2023.).
- Pezdir, Rado. 2018. Jelinčič in Šešelj, dva udbovca z desnice: nekaj najbolj hipokritskega in sprevrženega, kar je bilo izrojeno na območju bivše Jugoslavije. *Reporter*, 25. 7. 2018. https://reporter.si/clanek/slovenija/rado-pezdir-jelincic-in-seselj-dva-udbovca-z-desnice-650950?fb_comment_id=1808674355887009_1808798995874545 (pristupljeno 20. 6. 2023.).
- SIL International. 2023. *About SIL*. <https://www.sil.org/about> (pristupljeno 2. 6. 2023.)
- Silić, Josip. 1996. Polifunkcionalnost hrvatskoga standardnoga jezika. *Kolo, časopis Matice hrvatske* 6, 1, 244–247.
- Silić, Josip. 1998. Hrvatski standardni jezik i hrvatska narječja. *Kolo, časopis Matice hrvatske* 8, 4, 425–430.
- Silić, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- Škiljan, Dubravko. 1995. *Nemoguće je dokazati da su hrvatski i srpski dva različita jezika*. http://govori.tripod.com/dubravko_skiljan.htm (pristupljeno 5. 9. 2019.).
- Škiljan, Dubravko. 2002. *Govor nacije. Jezik, nacija, Hrvati*. Zagreb: Golden marketing.
- Zajc, Marko. 2006. *Kje se slovensko neha in hrvaško začne. Slovensko-hrvaška meja v 19. in na početku 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan.

Identity markers of Kajkavian within the framework of Croatian-Slovenian linguistic relations

Abstract

The paper examines the motives and implications of registering the Kajkavian dialect as a separate historical literary language by SIL International. The author first considers changes in classification in the historical context of Croatian-Slovenian linguistic relations, then problematizes criteria for distinguishing between languages and dialects, and analyzes the consequences of attempting to emancipate Kajkavian from the Croatian language through an identity perspective. The author argues that language is always a product of society, and since there is no apolitical society, which is even more pronounced for state and international institutions, political motives are inherent in all institutional linguistic projects, including the registration of Kajkavian as a separate historical language by SIL International. The author concludes that the undeniable similarity of the Kajkavian dialect and certain dialects of the Slovenian language, but claims that Kajkavian is more similar to Slovenian than Croatian, can be interpreted in the context of comparing the Slovenian and Croatian standard languages, not the entire Croatian language. As argued in this paper, Kajkavian is part of the Croatian language, as confirmed by the current identity markers of Kajkavians and the fact that Kajkavians have been and remain bearers of Croatian national thought for centuries.

Ključne riječi: jezik, narječje, identitet, hrvatski, slovenski, kajkavski

Keywords: language, dialect, identity, Croatian, Slovenian, Kajkavian